

Cine platește?

În mod paradoxal, România anticipează o creștere a PIB semnificativ peste media europeană și are alocați aproximativ 80 de miliarde de euro de la UE în următorii 5 ani, dar da mesajul ca este în criza de bani.

Într-un elan de responsabilitate, s-a și anunțat ca statul își va limita cheltuielile, adoptându-se și o ordonanță de urgență în acest sens.ⁱ

În acest context, s-a redeschis, totodată, și discuția mării taxelor. Pe lângă evocarea impozitarii salariilor din sectorul public mai mari decât al Președintelui României, unii politicieni par să vizeze deja mai mult sectorul privat. Ideea subînțeleasă ar fi aceea să nu sufere doar unele segmente din sectorul public, ci să contribuie și zona privată.

Cred că orice discuție despre cine platește ar trebui să aibă în vedere cel puțin următoarele aspecte:

(1) **România chiar a progresat economic mult, pe ansamblu, față de 1989**

După ce a mers în prima fază în jos, marea strategie iliesciană făcând-o să piardă 13 ani pentru a ajunge abia în 2002 la PIB-ul din 1989, economia a luat-o în sus, aderarea la UE și NATO oferind motoare suplimentare de creștere foarte puternice.

Între 2008 și 2020, rata **medie** de creștere a PIB-ului **real** pe cap de locuitor a fost de 2,28%ⁱⁱ.

Rezultatul a fost o creștere de peste 5 ori a PIB-ului total nominal față de 1989/2002 și o reducere semnificativă a diferenței față de **media** UE la mai toți indicatorii economici, inclusiv salariul **mediu**.

La majoritatea indicatorilor respectivi, ne plasam în prezent la aproximativ 70% sau peste fața de media respectiva, de la un punct de plecare în zona de 30%.

(2) Progresul respectiv a fost, însa, unul însoțit tot timpul de deficite bugetare, precum și de o serie de alte dezechilibre în creștere

Astfel, România a trait, practic, peste mijloacele curente **în fiecare din ultimii 32 de ani**, neînregistrând nicio perioada cu surplus bugetar. Adica, deși veniturile medii la buget au tot crescut, s-a cheltuit și mai mult.

2020, 2021 și 2022 au fost ani cu cheltuieli bugetare scapate aproape cu totul din frâu, pandemia oferind ocazii artificiale pentru tot felul de excese, dificil politic de comprimat în prezent.

În 2022 am avut, de altfel, cel mai mare deficit bugetar procentual din UE. 2023 ar trebui sa aduca o reducere a acestuia, dar datoria externa a crescut net cu peste 10 miliarde euro doar în primele 3 luni ale lui 2023ⁱⁱⁱ, fapt ce a contat, probabil, în presiunea pe Guvern de a face ceva.

Dezechilibrul bugetar a fost însoțit de alte dezechilibre din ce în ce mai serioase și care, de la un punct, îl alimentează structural pe cel bugetar. Lista este lunga.

De exemplu, economia gri e foarte mare, România având cel mai mare procent de TVA nerecuperat din întreaga UE (aprox 36% în 2020, fața de 1,2% în Finlanda). România pierde, astfel, în fiecare an aproape 7,5 miliarde euro din TVA nerecuperat, cu peste 2 miliarde mai mult decât Polonia (care are o populație aproape dubla) și cu peste 6,5 miliarde mai mult decât Ungaria.^{iv} Este enorm.

Discrepanțele de dezvoltare economica între multe județe sunt, și ele, mari.

De asemenea, România înregistrează vârste de pensionare și pensii foarte diferite, un salariu mediu în administrația publică cu aproximativ 20% mai mare decât cel din sectorul privat (în Vest este invers), un numar mare de români care nu contribuie cu nimic la buget, o impozitare foarte variata în funcție de forma de organizare a activității, nu de substanța ei, un mod de alocare a ajutoarelor de stat cu porțiuni mari de subiectivism, precum și numeroase exceptari de taxe, din care doar o parte au sens.

Problematic este și faptul ca întreprinderile mici și mijlocii românești au o productivitate de 3 ori mai mica decât media UE^v, fiind, în medie, slab tehnologizate și cu o organizare deficitară a activității.

Se și muncește semnificativ mai puțin, **în medie**, față de 1989. După ce România a trecut încă din martie 1990 la săptămâna de lucru de 5 zile (reducându-și cu 17% programul de lucru de cum a intrat în capitalism), în majoritatea următorilor ani s-a decis generos de Parlament/Guvern acordarea unor zile libere suplimentare și a tot felul de „punți” cu recuperări mai mult virtuale, etc.

În prezent, aproximativ 37% dintr-un an (da, aproape 40%) este liber oficial (nu doar în România). În plus, în multe instituții publice, vinerea a devenit zi scurtă.

(3) **Poate sa contrarieze, dar, pâna acum**, proasta guvernare timp de numeroși ani și nivelul mediu de efort în scadere au costat, desigur, pe multiple planuri, dar **niciun segment social din țara nu a trebuit cu adevarat sa plateasca financiar excesul de cheltuieli respectiv**.

Astfel, volumul administrației publice, numărul asistaților social și al rentierilor de stat, precum și risipa generală au crescut mult. De exemplu, conform datelor Ministerului Finanțelor, numărul de posturi ocupate la nivelul administrației centrale și locale și instituții publice ce țin de acestea era în luna martie 2023 de 1.277.054^{vi} (și cifra pare parțială), cu peste 55% mai mare decât acum 20 de ani. De asemenea, sistemul asigurărilor de sănătate are aprox. 15 milioane de beneficiari, dar doar aprox. 5 milioane de contribuabili.

Dar și impozitarea medie directă și indirectă pe ansamblu (aproximativ 28%) a rămas mai scăzută față de Cehia, Ungaria sau Polonia (unde este în jur de 34-35% sau față de media OECD (aprox. 37.7%^{vii}).

Printre motivele principale pentru care nimeni nu a trebuit cu adevarat să plătească **financiar** excesul, se numără acelea ca:

- €€€€€€€€ după ce s-a știut că vom intra în UE și NATO, investițiile străine au crescut semnificativ și au ajutat mult la bunăstare/salarii, **tehnologizarea** a numeroase sectoare mărind productivitatea;
- €€€€€€€€ au fost primite fonduri gratuite semnificative de la UE;
- €€€€€€€€ fonduri foarte mari au venit și din diaspora, doar că în scadere semnificativă în ultimii ani. Astfel, aproximativ 20% dintre români au emigrat, fiind, per total, o pierdere foarte mare, dar pe care am început să o decontăm cu adevarat doar mai recent, în prima fază reducând ajutoarele sociale, generând supape sociale și aducând României multe zeci de miliarde de euro în bani trimiși acasă;
- €€€€€€€€ România a cheltuit foarte puțin în termeni relativi pe infrastructură (de aceea și arată cum arată), putând aloca mai mult cheltuielilor sociale și de personal, aceasta opțiune ducând, însă, și la pierderea foarte multor oportunități în pasul doi; iar
- €€€€€€€€ diferența rămasă a fost posibil să fie împinsă în viitor **prin îndatorare**.

Toate acestea au facilitat politic amânarea unor reforme importante.

(4) Problema principală ține de acumularea de excese și restanțe, pe fondul populismului în creștere, fiind tot mai dificil de împins în viitor excesul mare de cheltuieli

Un prim motiv este acela ca o parte a dezechilibrelor au devenit mari structural, **mai ales în noul context global**. De exemplu, dinamicile demografice nu ajuta nici pe partea de venituri (potențialul fiind mai redus), nici pe cheltuieli (marind și nota relativă de plată pe pensii și sanătate).

De asemenea, creșterea continuă a volumului administrației, deși populația a tot scăzut, generează cheltuieli mari în creștere.

În orice caz, dacă am continua să ne îndatorăm suplimentar cu aprox. 20 de miliarde de euro pe an (ca în ultimii 3 ani), și ponderea datoriei în PIB ar crește semnificativ în puțini ani (a trecut de la 35% la peste 45% din PIB doar între 2019 și 2021).

Un al doilea motiv important este acela ca, nu doar în România, ci în tot Occidentul s-a trait peste mijloace curente (chiar dacă cu mai puține excese și decizii proaste decât la noi), datoriile crescând mult. De exemplu, datoria publică^{viii} la nivelul UE22 și OECD a crescut în doar câțiva ani în medie de la 97% din PIB la 115% din PIB (în 2020), punând presiune pe flexibilitatea de a finanța ieftin România.

Al treilea motiv este acela ca **noul context geopolitic global face necesară creșterea competitivității Occidentului**. Or, aceasta implică unele reechilibrări economice și sociale.

În fine, creșterea semnificativă recentă a dobânzilor bancare la nivel global (pe fondul inflației generate tocmai de relaxarea monetară din ultimii ani) **marește costul** îndatorării, iar prognozele economice anticipează o menținere a ratelor dobânzilor la nivel ridicat cel puțin câțiva ani.

(5) Desigur, **atunci când ceva trebuie, totuși, să înceapă să plătească financiar excesul cu adevărat și să devină mai competitiv - nu este simplu.**

Vedem dimensiunea protestelor sociale din Franța în contextul creșterii vârstei de pensionare de la 62 la 64 de ani. Or, administrația franceza are problemele ei, dar, în medie, este semnificativ mai performanta decât cea româneasca.

Cu riscul unor astfel de mișcari sociale acasa, statele membre UE mai bogate vor fi mult mai active și la nivelul Comisiei Europene în privința abordării raportului bani-reforme în alte țari net-primitoare, precum România (aspect relevant pentru limitele probabile ale renegocierii PNRR).

(6) Faptul ca suntem aproape de o serie de puncte de inflexiune pentru reforme reale pare sa fie conștientizat parțial la noi. Doar ca se merge mai mult, pentru moment, tot pe calea ușoara, calendarul electoral și contextul razboiului din Ukraina neajutând.

De exemplu, ordonanța la care ma refeream la început duce **în mare parte** cu gândul la cineva care a cheltuit iresponsabil și se angajeaza, în principal, doar sa nu cheltuiasca și mai iresponsabil.

Deși înghețarea unor cheltuieli ar putea avea un efect mare daca ar fi menținuta câțiva ani, la noi privește doar 2023 și intervine dupa ce cheltuielile au fost deja marite semnificativ.

Reducerile efective de cheltuieli impuse de actul normativ respectiv sunt foarte limitate, de fapt.

În plus, o serie întreaga de alte prevederi par mai mult sa mimeze economii, crescând, totodata, marja de decizii discreționare.

De exemplu, se suspenda pâna la 31 decembrie 2023 *„ocuparea prin concurs sau examen a posturilor vacante sau temporar vacante din instituțiile si autoritățile publice, cu exceptia posturilor unice”*.

Adica, nu se spune ca se suspenda ocuparea lor pur și simplu, ci ocuparea prin concurs sau examen (fiind lasata larg deschisa posibilitatea transferurilor etc (aspect detaliat și avantajat, de altfel, în actul normativ respectiv). Daca ideea ar fi ca aparatul de stat nu ar crește pe ansamblu (transferul eliberând un alt post), nu e una corecta economic, costul fiind specific postului ocupat.

Limitarea la 2 a numarului de mandate în consilii de administrație și de supraveghere la companii de stat/locale e și ea dificil de vazut ca o masura de limitare a cheltuielilor. Daca se dorea limitarea cheltuielilor, se reducea numarul de poziții în consiliile respective. Așa, e vorba de aceeași cheltuiala, doar ca împărțita între mai mulți beneficiari (probabil, o buna parte din cei afectați de redimensionarea cabinetelor).

Desigur, ca după așa „eforturi” precum ordonanța de Guvern menționată – analizele guvernamentale deja par să se concentreze, după cum menționăm, pe impozitarea suplimentară a sectorului privat. Aici, înghețarea situației actuale nu mai pare la fel de ambițioasă.

Doar că și impozitarea suplimentară a sectorului privat (dacă ar privi mai mult de câteva companii avantajate artificial de criză) ar fi foarte problematică atât economic, cât și politic.

Astfel, ar fi naiv să se creadă că o impozitare suplimentară notabilă ar aduce venituri cât de cât proporționale sau că nu ar genera reacții largi din partea celor care ar fi puși la plată **înainte** de remedierea dezechilibrelor majore menționate și de reformarea **reală/efectivă** a zonei publice. În plus, capitalul, dar și talentele umane pot migra/munci mai puțin destul de ușor în lumea actuală.

(7) Cu caracter mai general, fără o reconfigurare decentă largă a contractului social intern – inclusiv între unele segmente ale aparatului de stat și sectorul privat – România nu va fi în poziția să gestioneze bine dinamica globală în curs.

Înregistrarea celei mai mari emigrații procentuale după Siria și prognoza demografică de scădere masivă a populației (mult, mult peste nivelul Cehiei, de exemplu) nu pot fi legate doar de aspecte economice, ci și de aspecte mai largi de percepere a contractului social și de bun simț politic.

După cum menționăm deja, România a înregistrat și progrese indiscutabile pe destule zone și are și numeroase oportunități.

Multe afirmații din sfera publică cu privire la realizările guvernării nu țin, însă, cont de unele realități profunde **de masa**.

Segmente mari **nu avansează, de fapt, în privințe importante pentru viitorul care se configurează în această decadă, iar contractul social nu este, încă, în curs de remediere**, aspect ce continuă să fragilizeze România.

(8) România are și dezavantajul că doar 26% din segmentul 30-34 de ani a absolvit o facultate (de orice fel) față de 41,3% media UE^{ix}.

Deși sunt destule cazuri în care o diplomă nu spune ceva despre valoarea unui individ, din punct de vedere

statistic, potențialul României de generare de valoare adăugată (și de venituri aferente) în contextul transformărilor tehnologice globale actuale este limitat semnificativ de procentul de mai sus. Legile educației nici nu sunt apte să remedieze problema cunoașterii de masă cât de cât rapid din motive pe care le-am detaliat cu o altă ocazie.

Implicațiile nu vizează doar piața muncii și veniturile bugetare potențiale, dar și direcții sociale și politice mai largi. Vedem unele dintre ele la lucru în prezent în societate (și pe fondul unor strategii cu totul parțiale de contracarare).

(9) România este și în situația ingrata în care, după cum menționam mai sus, a făcut puține investiții aproape întreaga perioadă lungă de bani internaționali ieftini de până acum și se apucă mai serios de grosul infrastructurii tocmai când dobânzile la credite au crescut mult.

De aceea și este foarte important să fie folosiți bine banii europeni.

(10) Desigur, diversele fonduri/finanțări deja rezervate României oferă oportunitatea amânării parțiale în continuare a reformelor pentru câțiva ani (mai puțin cele condiționate de PNRR).

Costul final ar fi, însă, și mai mare. De altfel, probabil peste 30% din fondurile respective vor fi fost absorbite, oricum, de inflație, întârzierile de la noi generând și pierderi artificiale (de exemplu, o întârziere de 1 an în atragerea unor bani pentru infrastructură duce la o pierdere pentru România de aproape 10% în termen reali doar pe partea de costuri, având în vedere inflația).

În concluzie, note de plată destul de serioase sunt deja scadente sau vor deveni scadente în următorii ani. „Plățile” vor fi, probabil, amânate în mare parte pentru după alegerile de anul viitor, dar va fi dificil de continuat ca până acum.

Prin prisma celor de mai sus, orice propunere de suplimentare relevantă a impozitării ar fi, cred, legitimă doar după ce s-ar avea în vedere serios dezechilibrele de mai sus.

Remedierea colectării de taxe și impozite (în special în zona TVA, unde Polonia a reușit să obțină câteva procente în plus la PIB) și a problemelor de care depind banii europeni (precum pensiile mari la 45-48 de ani), extinderea bazei de impozitare (în prea multe situații nu se plătește mai nimic fără justificare rezonabilă), sau reducerea restului de distorsiuni artificiale, inclusiv analiza transparentă^x a motivelor creșterii administrației din ultimii ani - sunt, astfel, subiecte ce ar trebui să preocupe cu prioritate orice decident responsabil.

Partea buna este aceea ca România are numeroase oportunități, astfel încât o împărțire largă și efectivă a sarcinii fiscale și decența în gestionarea administrației publice ar trebui să fie suficiente pentru echilibrarea situației bugetare pe termen mediu.

În ambele privințe va trebui, însă, performat semnificativ mai bine decât în marea majoritate a ultimilor 32 de ani.

i. OUG 34/2023, publicată în Mon. Of. Nr. 415/15 mai 2023.

ii. Conform datelor INSEE - <http://dezvoltaredurabilaro-ue.insse.ro/economic.html>.

iii. <https://www.bnro.ro/page.aspx?prid=22597>.

iv. <https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2022-12/vat-gap-factsheet-final.pdf>

v. https://commission.europa.eu/system/files/2022-06/2022-european-semester-country-report-romania_en.pdf (pg 9).

vi. <https://mfinante.gov.ro/ro/domenii/bugetul-de-stat/numar-salariati-bugetari>

vii. https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2022-06/ip179_en.pdf.

viii. https://read.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2021_1c258f55-en#page19

ix. <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/romania.html>. Date la nivelul anului 2019.

x. De exemplu, numarul de posturi bugetate ocupate de mai sus este clar sub realitate din motive pe care le vom discuta, poate, cu alta ocazie.